

רי"ף הלכות קטנות (תפילין) דף ח.

גמ' מנחות דף לה: לו.

אורך השיעור ברי"ף ושו"ע הוא 29 דקות
אורך השיעור ברי"ן ופוסקים הוא 27 דקות

1. אם נפסקה הרצועה, יש מתירים לתפור מצד פנים ובשעת הדחק יש לסמוך על המתירים..... 1
2. נתפרדו הגבעולין ונשרו העלין אפילו לא נשאר מכל גבעול מהם אלא כל שהוא כשר ששירי האזוב בכ"ש 5
3. אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות ויקשור. ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות... 5
4. צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף..... 7
5. צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו, בין של יד בין של ראש..... 11
6. יעשה קשר כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל יד, להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל ראש 12
7. צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה על הקיבורת, קודם קשירתם, שקשירתם זו היא עשייתן 15
8. יניח של יד תחלה, ויברך להניח תפילין, ואח"כ יניח של ראש ולא יברך כ"א ברכה אחת לשתיים. הגה: וי"א לברך על של ראש על מצות תפילין..... 16
9. אסור להפסיק בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש, ואם הפסיק, מברך על של ראש: על מצות תפילין. הגה: ולדידן דנוהגין לברך שתי ברכות אף אם לא הפסיק, צריך לחזור ולברך על של ראש להניח גם על מצות..... 19

1. אם נפסקה הרצועה, יש מתירים לתפור מצד פנים ובשעת הדחק יש לסמוך על המתירים

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה יט

רצועה שנפסקה מ אין קושרין אותה ואין תופרין אותה אלא מוציאה וגוזה ועושין אחרת, ושיורי הרצועה פסולין עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או יתר עליו, ולעולם יזהר להיות פני הרצועה למעלה בעת שקושר אותן על ידו ועל ראשו.

טור אורח חיים סימן לג

אם נפסקה הרצועה מה שמקיף ממנה הראש או הזרוע אין להם תקנה לא בקשירה ולא בתפירה אבל התלוי ממנה ומה שקושר סביב הזרוע אין הקשירה פוסל בה:

בית יוסף אורח חיים סימן לג

ה ואם נפסקה הרצועה מה שמקיף ממנה הראש או הזרוע אין להם תקנה וכו'. בפרק הקומץ (שם:): אביי הוה יתיב קמיה דרב יוסף איפסיק [ליה] רצועה דתפילי אמר ליה מהו למקטריה א"ל וקשרתם כתיב שתהא קשירה תמה א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי מהו למתפריה ועייליה לתפירה לגאו א"ל פוק חזי מאי עמא דבר. ופירש רש"י קשירה תמה. שתהא הקשירה נאה ואם יש קשר אחר ברצועה לבד מקשר שקושרים בראש תו לא הויא קשירה יפה לשון אחר קשירה תמה רצועה שלמה ולא קשורה: ועייליה לתפירה לגאו. שלא יראה ויהא כשלמה: משמע שרצה לומר שיתפור מצד פנים ובהגהות מיימון (שם אות מ) מפרש שהופך מקום התפירה בתוך המעברתא כדי שלא תהא נראית כלל. ועל מאי דאמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר.

פירש רש"י וכיון דאין נוהגין כן לא תעשה וכן דעת הרמב"ם בפ"ג (ה"י"ט) והתוספות (שם ד"ה פוק) והרא"ש (ה' תפילין סי' יא) כתבו שר"ת מפרש דלהקל פשט ליה והרא"ש כתב דבשימושא רבא משמע כפירוש ר"ת אבל בהגהות מיימון (שם) כתוב דבשימושא רבא פסק להחמיר ובספר התרומה (סי' ריא ד"ה הלכך) כתוב שאין להקל בלא ראייה וסמ"ג (עשין כב דף קה.) והמרדכי (ה' תפילין יא ע"ד) נטו לדעת ר"ת וכתוב בארחות חיים רצועה שנפסקה בשם ה"ר שם טוב פלכו שמעתי שתופרה אפילו בפתיל

והרשב"א (שו"ת ח"א סי' אלף קכג) כתב דהולכין בה להחמיר כפירוש רש"י וכן כתב בעל העיטור (ה' תפילין ח"ד נח:): שאין לה תקנה אלא גניזה עכ"ל

והרא"ש (שם) כתב בירושלמי פרק קמא דמגילה (ה"ט) רבי ירמיה איפסיק ליה רצועה דתפילי שאל לרבי אבא בר ממל אמר ליה וקשרתם קשירה תמה ולא הזכיר שם תפירה ועוד כתוב שם רבי זעירא איפסיק ליה גידא דרצועה משמע שנפסקה הרצועה ותפרה בגידים ונפסק הגיד והתיר לו לחזור ולקשור הגיד איפסיק ליה תנינות שרא ליה ולא מן אולפן פירוש שלא מן הדין אלמא מותר לתפור הרצועה שנפסקה ואית דגרסי גידא דתפילין ומיירי בתפירה מרובעת שבתיתורא כלומר ולפי זה אין מכאן ראייה לפירוש ר"ת:

וכתב עוד הרא"ש בשם תשובת גאון דרצועה ליכא תפירה כלל בגוה אלא גוזה וכתב עוד על זה ומיירי ברצועה המקפת הראש והזרוע דהתם בעינן קשירה תמה אבל הרצועות התלויות למטה לא שייך בהו

קשירה שנאמר וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך דוקא על היד ועל הראש הוא דכתיב קשירה למעוטי קשירה שאינה תמה אבל רצועות התלויות לא שייך לאסור בהן קשירה ותפירה דהא בעי רב דימי למימר דאם לא נשתייר ברצועות אלא כל שהוא חוץ לקשר כשרות עכ"ל

וכתוב בתרומת הדשן (סי' מז) שהוא מסופק בדעת הרא"ש אי ארצועה המקפת הקיבורת דוקא קאמר דהיינו מקום שהצריך בו הכתוב קשירה או על כל שיעור רצועה דהיינו כשיעור שיש מן הקיבורת עד האצבע וכדי שיכרוך באצבע שלש פעמים

ובספר התרומה (שם) משמע בהדיא דתוך שיעור רצועת היד דהיינו כדי שתגיע עד אצבע אמצעי ויכרוך בה שלש פעמים אם נפסק אין לה תקנה לר"ת בקשירה ולרש"י אפילו בתפירה ולפי דבריו אפשר דהוא הדין לרצועות הראש שאין להם תקנה אם נפסקו תוך שיעורן דהיינו של ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ובתרומת הדשן העלה דאין לאסור ברצועה של יד באורך השיעור שמן הקיבורת עד אצבע האמצעי וכפי מה שיוכל לכרוך שלש פעמים סביב האצבע אלא אם היה פושט הרצועה מן הקיבורת עד האצבע בלא כריכה סביב הזרוע אבל כל יתרון האורך שהוא בשביל שכרוך הרצועה כמה פעמים סביב הזרוע כמו שרגילים העולם באותו יתרון אין להקפיד אקשירה ותפירה כלל דאינו מן הצורך וכן הוריתי כמה פעמים להתיר עכ"ל:

ורבינו ירוחם (ני"ט ח"ד קע ע"ג) כתב ראיתי לרבותי שמתירין ברצועות התלויות לתפור בגידין מבפנים אבל לא לקשור ולפי מה שכתבתי בשם הרא"ש בקשירה נמי שרי וכמו שכתב רבינו. וזה לשון הרמב"ם בסוף פרק ג' (ה"ט) רצועה שנפסקה אין קושרין אותה ואין תופרין אותה אלא מוציאה וגונזה ועושין אחרת ושיירי הרצועה פסולים עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או יתר עליו עכ"ל משמע דסבירא ליה דתוך כשיעור לא מהני קשירה ותפירה ולענין הלכה היכא דאפשר חוששין למחמיר אבל היכא דלא אפשר מוטב לסמוך על דברי המיקל מלהתבטל ממצות תפילין:

שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף ה

* אם נפסקה הרצועה, (כה) ח יש מתירים (כו) לתפור (כז) מצד פנים, וי"א <ו> מה שמקיף ממנה הראש, ובשל יד כדי שתקיף הזרוע לקשור התפלה עם הזרוע וכדי שתמתח עד (כח) אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אותו אצבע ג' כריכות ויקשור, אין להם תקנה לא בקשירה ולא בתפירה. וכל יתרון האורך שהוא בשביל שכרוך הרצועה כמה פעמים סביב הזרוע, ובשל ראש מה שתלוי ממנה, * אין התפירה והקשירה פוסלים בה. ובשעת הדחק יש לסמוך על (כט) המתירים, <ז> כדי שלא יתבטל ממצות תפילין.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף ה

(כה) יש מתירים - אפי' בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת:

(כו) לתפור - דוקא תפירה [כג] אבל קשירה בתוך שיעור הנ"ל לכו"ע פסול מן התורה דכתיב וקשרתם ודרשו חז"ל קשר תם דהיינו הרצועה שקושר בה התפילין תהא תמה ושלמה ולא קשורה. גם התפירה הוא [כד] דוקא בגידין ולא בחוטין. כ' בתשובת דבר שמואל אם נפסקה המעברתא מותר לתופרה :
(כז) מצד פנים - כדי שלא יהיה מינכר מבחוץ כלל וכ"ש אם מקום התפירה כנוס לתוך המעברתא דשרי לדעה זו :

(כח) אצבע - ר"ל שתמתח הרצועה בלא כריכות דזהו שיעור אורך הרצועה של יד וכנ"ל בסימן כ"ז ס"ח והטעם דהקיל בשל ראש עיין בד"מ :

(כט) המתירים - היינו דמותר אפילו לתפור בגידים בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת [כה] וחוף לשיעור הזה מותר אפילו לקשור וכ"ש לתפור בחוטים אבל בכל זה [כז] אין יכול לברך עליהם כי [כז] מעיקר הדין צריך להחמיר כה"א דספק תורה לחומרא אך כדי שלא יבטל לגמרי את המצוה יניחם עד שימצא אחרים ועיין בט"ז שפוסק דגם ברצועה של ראש אין יכול לברך עליה עד שיהיה הרצועה של ימין עד הטבור ושמאל עד החזה שלימה בלי קשירה ותפירה אבל בספר א"ר הכריע להלכה דבין בש"ר ובין בש"י לבד מה שיש בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת יכול לתופרו אף שלא בשעת הדחק ולברך עליהם [כח] אך שיזהר לתפור מצד פנים שלא יהיה מינכר התפירות מבחוץ דאם הוא מינכר לא עדיף מקשר וגם [כט] שיהיה בגידין אבל בחוטין או קשירה אסור אפילו בש"ר וכן פסק בספר ישועות יעקב ובדרך החיים. ומ"מ אם יכול להשיג רצועה שלמה בודאי נכון להחמיר לכתחלה כה"ט"ז כי כמה מאחרוני זמנינו העתיקו דבריו להלכה אך במקום הדחק בודאי יכול לסמוך על כל הגאונים הנ"ל ולברך ובפרט אם נשאר בהש"ר שני טפחים תלויים לבד מה שמקיף הראש בודאי יש לסמוך להקל דמהני תפירה ועיין לעיל בסי' כ"ז במ"ב ס"ק מ"ד. אם נפסקה הרצועה ברחבה ולא נשאר כשיעור שעורה הניח הפמ"ג בצ"ע אי רשאי לתפור ועיין לעיל בסימן כ"ז ס"ק מ"ב מש"כ שם :

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לג סעיף ה

* אם נפסקה וכו' ובשל יד כדי שתקיף וכו' - כתב המחצית השקל דצריך אחר התפירה מתחלה למתוח ביושר הרצועה השלימה עד האצבע ואח"כ יחזור עם הרצועה הנקשר למטה ויכרוך הזרוע כמנהג דעד האצבע צריך להיות בלא קשירה ובספר שנות חיים להגאון מהר"ש קלוגר כתב דאין העולם נוהגין כדבריו והדין עמהם ע"ש גם בתשובת מהר"ם מרוטנבורג אחרונים בסימן ד' השיג עליו דעיקר קפידא על השיעור שתשאר כ"כ כדי למתוח ולכרוך ואף דלאחר הכריכה סביב הזרוע נשאר הקשירה למעלה מהאצבע לא חיישינן אך זאת נסתפק דלא יהיה הקשירה על האצבע גופא כיון שגם שם שייך קשירה ע"ש באריכות. ומ"מ לענ"ד לכתחילה טוב שיתפור אותו המקום בגידין ומצד פנים שלא יהיה מינכר כי אפילו אם נחוש לחומרת המח"ש דזה מיקרי תוך השיעור מ"מ נראה פשוט שבודאי נוכל לסמוך בזה על ר"ת ושאר ראשונים דמקילין בתפירה. ודע דמה שאיזה אנשים מחברין הרצועה מניה וביה בלא תפירה זה לא עדיף מקשר ואפשר דגרעא ממנה :

* אין התפירה והקשירה וכו' - ומ"מ יש נ"מ בין השל יד לשל ראש דבשל ראש אם ישאר כך ולא יחברנה לה הרצועה שנפסקה לא בקשירה ולא בתפירה בודאי אסור לו לברך על התפילין ולא נוכל להכשיר במה

שנשאר גרדומין דהיינו הרצועה השנייה וכמו בציצית לעיל בסימן י"ב דהרי מסקינן במנחות ל"ה ע"ב דברצועות פסול גרדומין [ומ"מ מחויב להניח התפילין אם נאבד הרצועה ואין לו שום עצה דשמא הלכה כהשיטות שסוברים דהאי וכמה שיעורייהו אשל יד קאי עיין ב"י לעיל בסימן כ"ז אך באמת בזה יש לו עצה אחרת דיכול להתיר הקשר ולמשוך הרצועה לשני הצדדים ויוכל בשעת הדחק לצאת בזה אם ישאר שני טפחים לכאן ולכאן עיי"ש בסימן כ"ז במ"ב ומ"מ נ"מ מכל זה לענין אם נפסקו שני הרצועות משני הצדדים ולא נשאר כ"א מה שמקיף הראש] ובשל יד אפילו אם לא יחבר כלל מותר לברך על התפילין וכדלעיל בסימן כ"ז ס"ח ולפ"ז בודאי מהני תפירה אפילו בחוטים ומצד חוץ או קשר אך כ"ז אם לא היה עושה הז' כריכות ולדידן דמנהגינו לעשות כריכות כבר כתבנו שטוב שיתפרנו בגידין ומצד פנים כדי לצאת בזה חשש של המחמה"ש :

2. נתפרדו הגבעולין ונשרו העלין אפילו לא נשאר מכל גבעול מהם אלא כל שהוא כשר ששירי האזוב בכ"ש

רמב"ם הלכות פרה אדומה פרק יא הלכה ד

מצות אזוב שלשה קלחין וכל קלח וקלח גבעול אחד, נמצאו ג' גבעולין ושיריו שנים, או אם לקח ב' בתחילה ואגדן כשר, נתפרדו הגבעולין ונשרו העלין אפילו לא נשאר מכל גבעול מהם אלא כל שהוא כשר ששירי האזוב בכ"ש, קלח שיש בו שלשה בדין מפסקו ואח"כ אוגד שלשתן שמצותו להיות אגודה אע"פ שלא נתפרש בתורה שיהיה אגודה, פסקו ולא אגדו או שאגדו ולא פסקו או שלא פסקו ולא אגדו והזה בו כשר, האזוב הקצר אוגדו בחוט על הכוש וכיוצא בו וטובל במים ומעלה ואוחז באזוב ומזה, נסתפק לו אם מן החוט הזה או מן הכוש או מן הגבעול הזאתו פסולה.

3. אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות ויקשור. ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה יב

וכיצד עושין הרצועות לוקחין רצועה של עור רחבה כאורך השעורה ואם היתה רחבה מזו השיעור כשרה, ח ואורך רצועה של ראש כדי שתקיף את הראש ויקשור ממנה הקשר ותמתח שתי הרצועות מכאן ומכאן עד שיגיעו לטבור או למעלה ממנו מעט, ואורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח רצועה אחת על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלש כריכות ויקשור, ואם היו הרצועות ארוכות יתר על שיעורים האלו כשרות.

טור אורח חיים סימן כז

מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל בגובה הבשר שבפרק שבין הקנה לכתף ויטה אותה מעט לצד ימין בענין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו ולא יהא דבר חוצץ ביניהם לבשרו ואטר יד ימינו מניח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם.

ופי הרב ר' יחיאל מפרי"ז דוקא כשעושה כל מלאכתו בשמאלו אבל אם הוא כותב בימינו אע"פ ששאר מלאכתו בשמאלו דינו כשאר כל אדם ושולט בבי' ידיו מניח בשמאל כל אדם והרצועה יכרוך אותה סביב זרועו עד שיגיע לאצבע האמצעי וכורכה סביבו שלש פעמים ומקום תפילין של ראש מהתחלת עיקרי השער במצחו עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס והוא כל גובה הראש.

וצריך שיהא הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף ולא למטה בצואר ושיהא מול עורף ממש מכוון באמצע הראש ולא שיטה לצד הפנים לכאן או לכאן.

וצריך שיהא נזוה שהוא המקום שנראה כעין דל"ת לצד חוץ ולא לצד הראש וגם הרצועות שסובבות סביב ראשו צריך לזוהר שלא יתהפכו כדי שיהא נזוהר לבר דהיינו הלבן כלפי השער שהוא חלק יותר וצבוע שחור ניכר מבחוץ.

וישלשל הרצועות שיהו תלויין לפניו ויגיעו של ימין עד הטיבור ושל שמאל עד החזה וי"א של צד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטיבור ושיעור רחבן באורך שעורה ואם פחת או הוסיף אינו מעכב :

בית יוסף אורח חיים סימן כז

ח והרצועה יכרוך אותה סביב זרועו עד שיגיע לאצבע האמצעי. בסוף פרק הקומץ (לה:) אהא "דאמר רב פפא גרדומי רצועה כשרים ולא היא וכו' מכלל דאית להו שיעורא וכמה שיעורא אמר רמי בר חמא אמר ריש לקיש עד אצבע צרד רב כהנא מחוי כפוף רב אשי מחוי פשוט. רבה קטיר להו ופשיט שדי להו רב אחא בר יעקב קטיר להו ומתלית להו". וכתבו **התוספות (ד"ה וכמה) והרא"ש** (הל' תפילין סי' יא) מתוך פירוש **רש"י** משמע דהני אמוראי מיירו ברצועה של ראש. ובערוך כתוב בערך צרדא דכתיב בילמדנו פרשת בא אל פרעה (תנחומא סוף הפרשה) דשיעור רצועה של יד אמר ריש לקיש עד אצבע צרדא ומאי צרדא אמצעי וכתב הרא"ש (שם) ולפי המכילתין פשוט היינו שתגיע הרצועה עד אצבע צרדא כשידיו פשוטות וכפוף היינו שתגיע הרצועה עד אצבע צרדא כשכופף אצבעותיו על פס ידו. **והרמב"ם** כתב בפ"ג (תפילין הי"ב) ואורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר, ותמתח רצועה אחת על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלש כריכות ויקשור". עכ"ל וכן כתב סמ"ג (עשין כב קה:) בשם הרי"ף וכן משמע מדברי שמושא רבא (סוד"ה ובתפילין) וכתב המרדכי (הל' תפילין יא ע"ד) שנראה לו שמפרשים הכי רבה קטיר לה כלומר קושר רצועה באצבע צרדא רב אחא בר יעקב קטר גם כן באצבע צרדא ומתלית פירוש גודל סביב אצבעו שלש פעמים אי נמי מתלית כמו משלש והיא היא ע"כ והם תופסים עיקר כרב אחא. ולא נזכר בדברי הפוסקים כמה פעמים צריך לכרוך הרצועה על הזרוע והעולם נוהגים לכרוך שש או שבע כריכות :

שולחן ערוך אורח חיים סימן כז סעיף ח

אורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה <ח> על אצבעו (ל) יב שלשה כריכות ויקשור. ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע ששה (לא) או יג שבעה כריכות. הגה: (לב) ואין לכרוך הרצועה על יד [טו] התיתורא כדי לחזקה על היד (מהרי"ל).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כז סעיף ח

(ל) שלשה כריכות - שנים [לד] בפרק התחתון ואחד בפרק האמצעי [לה] וי"א דתחלה א' בפרק אמצעי ואח"כ ב' בפרק התחתון. ואותן הכריכות יעשה אחר הנחת השל ראש: (לא) או שבעה - ואנן נהגינן שבעה [אחרונים] ועיין בשע"ת שמסיק דאין לעשות אלו הז' כריכות רק על הזרוע דלא כקצת שנוהגים לעשות ג' כריכות על הקיבורת וד' על הזרוע: (לב) ואין לכרוך - שכבר נתקיים וקשרתם ברצועה שעל המעברתא וכמו בתפילין של ראש שתלוי ברצועה שבתוך המעברתא [לו] וכיון שאין מצוה כלל בכריכה לכן אין להניחה על התיתורא שיש בה קדושה יותר מן הרצועה. והנוהגים להניח הש"ר קודם שכורכים על הזרוע י"א [לז] דיכול לכרוך הרצועה על הקציצה שלא תמוש תש"י ממקומה עד שיניח הש"ר ואח"כ יסירנה ויכרוך השבעה כריכות ומי שבתי ידיו צרות והתפילין נדים ממקומם עי"ז יכול לכרוך סביב התיתורא כדי לחזקם [ארה"ח]:

4. צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף.

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה יג

ומכניס רצועה של ראש בתובר שלה, ומקיף במדת ראשו וקושר קשר מרובע כמין דל"ת, וקשר זה צריך כל תלמיד חכם ללמדו ואי אפשר להודיע צורתו בכתב אלא בראיית העין, וכן בשל יד קושר קשר ט כמין יו"ד, ותהיה הרצועה של יד עולה ויורדת בתוך הקשר כדי שירחיב ויקצר בעת שירצה לקשור על ידו.

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ג הלכה יד

תפילין ח.

הרצועות של תפילין בין של ראש בין של יד פניהם החיצוניים שחורים וזו הלכה למשה מסיני, אבל אחורי הרצועות הואיל ומבפנים הן אם היו ירוקות או לבנות כשרות, אדומות לא יעשה שמא תהפך הרצועה וגנאי הוא לו, ולא יהיה אחורי הרצועה לעולם אלא כעין הקציצה אם ירוקה ירוקין ואם לבנה לבנים, ונוי הוא לתפילין שיהיו כולן שחורות הקציצה והרצועה כולה.

בית יוסף אורח חיים סימן כז

י - יא וצריך שיהא הקשר מאחורי הראש וכו'. בסוף פרק הקומץ (לה): אמר רב יהודה קשר של תפילין צריך שיהא למעלה ופירש רש"י למעלה בגובה הראש ולא למטה בצואר. וזה לשון הרמב"ם (שם) ויהיה הקשר בגובה העורף שהוא סוף הגולגולת:

ושיהא מול עורף ממש מכוון באמצע הראש וכו'. גם זה שם וצריך שיהא כלפי פנים ופירש רש"י ממול עורף ולא בצידי הראש וכן כתב הרא"ש (סי' יב). וכתב האגור (סי' עו) ורבינו אליקים פירש שלא יהא מכוון כנגד העורף אלא מצדד לצד אחד ולא נהגו כן עכ"ל:

וכתב הרמב"ם ז"ל (פ"ד ה"א) צריך לכיון אותם באמצע כדי שיהיו בין העינים ונראה שטעמו מהא דאמרינן צריך שיהא כלפי פנים וכדפירש רש"י והרא"ש ז"ל דכיון דהקשר ממול עורף ממילא הקציצה היא בין העינים ובלאו הכי צריך לעשות כן לקיים קרא דכתיב והיו לטוטפות בין עיניך:

וצריך שיהא נוי שהוא המקום שנראה כעין דלי"ת לצד חוץ וכו'. שם ונוייהן לבר ופירש רש"י הצד של הקשר שנראה בו הדלי"ת יהא נראה מבחוץ לשון אחר נוייהם של רצועות שהם חלקות מצד אחד וצבועות שחורות והוא נוייהם וראיה לדבר מדאמרינן איתהפכא ליה רצועה דתפילין אמר ליה לא סבר לה מר ונוייהם לבר. וכתב הרא"ש (סי' יב) על זה ומיהו גם על הקשר קאי כדמוכח בפרק המוצא תפילין (עירובין צז).

וכן פירש בערוך וכן כתב המרדכי (שם יב). וכתב עוד אי קאי ארצועות של ראש כל שכן אקשר של יד ועוד דלא אשכחן חילוק בין של ראש לשל יד ואין בידי להקל וטוב להחמיר עכ"ל:

גרסינן בפרק ואלו מגלחין (מועד קטן כה). דרב הונא איתהפכא ליה רצועה דתפילין ויתיב עלה ארבעין תעניתא ובהלכות תפילין.

כתב הרא"ש (שם) וזה לשון תשובת גאון רצועה דרב הונא איתהפכא ויתיב ארבעין יומין בתענית בשל יד או בשל ראש הכי גמירנא מרבוותא דשל ראש היתה ורב הונא דיתיב בתעניתא לאו משום דחובה הוה

תשובה אחרת מאן דאפיך רצועה של ראש או של יד מיחייב למיתב בתעניתא דפושע הוא וצריך תענית אבל לחייבו ארבעים תעניות כרב הונא לא ומרוב חסידות הוא דעבד עכ"ל. ורבינו נראה שסובר כדברי התשובה הראשונה ולפיכך לא כתב שיזהר שלא יתהפכו הרצועות אלא בשל ראש.

אבל הרמב"ם כתב בפרק ג' (היי"ט) ולעולם יזהר להיות פני הרצועה למעלה בעת שקושר אותם על ידו ועל ראשו. וכתב מהר"י אבוהב ז"ל דלישנא דהרמב"ם דייק דלא קפדינן אלא שלא תתהפך הרצועה בשעת הנחה אבל אם הניחה כתקנה ואח"כ נתהפכה אינו נקרא פושע עכ"ל ונראה לי שאין זה דקדוק דכל שמניחה כתקנה אינה עשויה להתהפך מעצמה :

וישלשל הרצועות שיהיו תלויין לפניו ויגיעו של ימין עד הטיבור וכו'. עד סוף הסימן דברי הרא"ש בסוף הלכות תפילין (בסוף קיצור הל' תפילין) והמרדכי (שם יא ע"ד) וסמ"ג (עשין כב קה:) והתרומה (סי' ריא) כתבו בשם שימושא רבא ובשם הר"ף כסברא הראשונה וכן כתוב בסמ"ק (סי' קנג יד.). והתוספות כתבו בסוף פרק הקומץ (מנחות לה: ד"ה וכמה) שיש אומרים שתגע ראש האחד עד טיבורו וראש השני עד הלב ושמה שום מדרש יש ע"כ.

וכבר כתבתי לעיל בסימן זה (ד"ה והרצועה) שדעת רש"י דהא דאמרינן בסוף פרק הקומץ וכמה שיעורייהו אמר רמי בר חמא אמר ריש לקיש עד אצבע צרדא ארצועות של ראש קאי ופירש דצרדא היינו אצבע הסמוך לגודל ואמאי דפליגי אמוראי בה דמר מחוי כפוף ומר מחוי פשוט פירש רש"י כפוף כמה שיכול לפשוט מאצבע עד אמה פשוט כמה שיכול לפשוט מגודל ועד אצבע דלגבי פשיטת אצבע מגודל הוי פשיטת אמה מאצבע בכפיפה לפי שמאצבע לגודל מתפשט יותר הרבה מבין אצבע לאמה והתוספות חלקו עליו ופירשו דאצבע צרדא היא אצבע ארוכה שקורין אמה ולפי זה פשוט היינו מגודל עד אמה וכפוף מאצבע עד אמה ובערוך פירש דכפוף היינו מעיקר גודל עד ראש אצבע כשהן דבוקות זו בזו ופשוט מראש אצבע עד ראש גודל כשהן פשוטות עכ"ל התוספות.

והרמב"ם כתב בפ"ג (היי"ב) שאורך השתי רצועות עד שיגיעו לטיבור או למעלה ממנו מעט: ואהא שכתבתי בסימן זה דאיתא בהקומץ גבי רצועות רבה קטר להו ופשיט ושדי להו רב אחא בר יעקב קטר להו ומתלית להו מר בריה דרבינא עביד כי דידן. פירש רש"י רבה. כשמניח תפילין קשר ליה ברישיה ושירי הרצועות פשיט ושדי להו ותולין על כתפו מאחוריו: ומתלית להו. לרצועות התלויות היו גודלן ומשלשן: כי דידן. כמנהג שלנו.

וכתבו התוספות דפשיט ושדי להו על כתפיו מלפניו עכ"ל וזה שכתב רבינו וישלשל הרצועות שיהיו תלויין לפניו:

ובשיעור רוחב הרצועות כתב המרדכי (הל' תפילין יב.) וזה לשונו בסמ"ג (עשין כב קה:) כתב רוחב הרצועה יותר מחטה ופחות מכשעורה ואם פחת או יתר לית לן בה ע"כ ומיהו מתוך סמ"ק (סי' קנג יד.) משמע דאם פחת פסול עכ"ל וגם מדברי הרמב"ם (פ"ג הי"ב) נראה שאם פחת פסול שכתב רחבה כאורך

השעורה ואם היתה רחבה מזה השיעור כשרה ובסוף הפרק (הי"ט) כתב ושירי הרצועה פסולים עד שיהא ארכה ורחבה כשיעור או יתר עליו :

ודע שמה שכתב רבינו ואם פיחת או הוסיף אינו מעכב. אשיעור ארכן נמי קאי וכך הם דברי הרא"ש (סוף קיצור הל' תפילין) אבל לא פירש כמה יפחות ויפסל ומשמע שאפילו נשתייר כל שהוא כשר והמרדכי (שם יא ע"ד) כתב שאם נפסקו הרצועות או נזדמנו שאינן ארוכות כל כך כדאי רש"י לסמוך עליו וכבר כתבתי בסמוך שהרמב"ם פוסל כשפיחת מהשיעור בין באורך בין ברוחב וכן הלכה היכא דאפשר למצוא אחרת כתקנה :

כתבו התוספות בסוף פרק הקומץ (לה : ד"ה משעת) דמדאמרינן בגמרא תפילין מאימתי מברך עליהם משעת הנחה עד שעת קשירה היה מדקדק רבינו אליהו שצריך לקשור תפילין בכל יום. ור"ת אמר שאין צריך ועד שעת קשירה דאמרינן היינו הידוק שמהדקו ומצמצמו בראשו וכל הפוסקים הסכימו לדעת ר"ת ודלא כרבינו אליהו :

כתב האגור (סי' נה) וזה לשונו כתב הרוקח שיש לגלח השער שעל הצואר כדי שתהיה הרצועה נוגעת בבשרו ולא נהגו כן עכ"ל :

כתוב במרדכי (שם יב.) כתב בשימושא רבא צריך לכסויינהו כדי שלא יראו דכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות ור"ץ אומר דהני של ראש קרי ליה וראו וכו' (דברים כח י) לפי שהם במקום גילוי בראש אבל של יד הם בזרועו תחת לבושו כדדרשינן לך לאות ולא לאחרים לאות ותו דשי"ן איכא בראש ויו"ד ודלי"ת לא הוזכר בשום מקום כדפרישית לעיל ומכל מקום ודאי טוב שיראו מדכתיב וראו וכתב נמי (שמות לג כג) וראית דאוקימנא אקשר ויש לפרש דשימושא רבא מודה שצריך לראות הקשר ומיהו עתה חיישינן ליוהרא ומכסין אותה אע"פ שאין נכון.

ומדברי בעל התרומה (סי' ריא) נראה דלא איירי שימושא רבא אלא בתפילה של יד דוקא. וכך הם דברי ארחות חיים (הל' תפילין סי' יז) שכתב וזה לשונו : "תפילין של יד צריך לכסותן דכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות אבל של ראש טוב להיותם גלויים ונראים דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו' וא"ר אליעזר אלו תפילין של ראש עכ"ל".

וכתוב עוד בספר ארחות חיים (שם סי' כו) בשם רבינו האי מנהג הגאונים והחכמים ואבות בית דין שמניחים אותם בגילוי אבל תלמיד בפני רבו אין מדרך ארץ לגלות תפילין בפניו שלא ישוו עצמם לרבותם בפניהם ונראים כעזי פנים וחוששין לעונש מפני שתפילין דרך כבוד דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו' :

שולחן ערוך אורח חיים סימן כז סעיף י

צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה * (לה) טו [יז] בעורף. צריך לכוין הקציצה (לו) שתהא באמצע, כדי שתהא כנגד בין העיניים, וגם הקשר יהיה באמצע העורף ולא יטה לכאן או לכאן. וצריך שיהא המקום

שבקשר (לו) שנראה טז כעין דל"ת לצד חוץ. הגה: וה"ה בקשר של יד צריך לזוהר שלא יתהפך (מרדכי דף צ"ו).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כז סעיף י

(לה) בעורף - שהוא [מו] סוף הגלגולת והוא נגד הפנים ולא כ"כ למטה כנגד הגרון [מז] וטוב שיהיה מונח עיקר הקשר למעלה מן הגומא ועכ"פ יש לזוהר שלא יהיה אפילו מקצת הקשר מונח במקום פנוי משער דשם הוא מפרקת הצואר ולא עורף [מח] ולכן יש לזוהר שתהיה הרצועה המקפת הראש מצומצמת ומהודקת סביב ראשו ולא יהיה הקף הרצועה גדול מהקף הראש דאז איכא תרתי לריעותא חדא דצריכים הידוק ממש דבעינן וקשרתם לאות וגוי' וההידוק היא הקשירה שנית דאם הם רפויים סביב היקף ראשו יפול הקציצה לפניו על מצחו או יפול הקשר לאחוריו למטה בצוארו ולא יהיו במקומן הראוי להן: (לו) שתהא באמצע - רוחב הראש ולא יטה אותם לצד אחד כדי שיתקיים והיו לטוטפות בין עיניך והרבה מהאחרונים כתבו דאם שינה בזה לא קיים מצות תפילין וצריך לזוהר בזה גם נכון לזוהר לכתחילה [מט] שלא יהיו התפילין גדולין ביותר דאז אי אפשר כמעט שיהיו מהודקין על הראש וגם שיהיו מונחין על מקומן דאם הם מונחין בגובה הראש כדין אינם מהודקין וגם הקשר לא יבא על מקומו כדין וע"ל בס"י ל"ב בסעיף מ"א מש"כ שם:

(לו) שנראה כעין ד' - כי שתי רצועות יוצאות מתוך הקשר למטה אותה היוצאת מצד שמאל המניח נמשכת לרחבו כמו גג הדל"ת ואותה היוצאת לצד ימין נמשכת באורך למטה כמו רגל הדל"ת [א"ר] ויראה שלא יתהפך הקשר בעשייתו ובלבישתו ועיין לקמן בסימן ל"ב בסעיף נ"ב מה שכתבנו שם:

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כז סעיף י

* בעורף - עיין משנה ברורה וראיתי במעשה רב שכתב שהקשר צ"ל תחת שפוע הקדקוד ולענ"ד משמע כן בספר התרומה שז"ל הקשר של תפילין צריך שיהא למעלה בעורף ולא למטה במפרקת הצואר:

5. צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו, בין של יד בין של ראש

שולחן ערוך אורח חיים סימן כז סעיף יא

צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ (לח) יז ולא יתהפכו, (לט) בין של יד בין של ראש. ישלשל הרצועות שיהיו תלויים לפניו ויגיעו (מ) עד הטבור (מא) או למעלה ממנו מעט. רוחב הרצועות של יד ושל ראש, (מב) יח כאורך שעורה לפחות. יט אם פחת משיעור אורך הרצועות ורחבו, אם אינו מוצא אחרות, (מג) מניחן (מד) כמות שהן עד שימצא אחרות כשיעור. תפילין של ראש (מה) טוב להיותם גלויים ונראים, אבל תלמיד בפני רבו (מו) כ אין דרך ארץ לגלות תפילין בפניו. הגה: [יז*] ובשל יד (מז) אין להקפיד (מח) כא אם הם

גלויים או מכוסים (מרדכי שם). ונראה לי דעכשיו שאין מניחים אלא בזמן ק"ש ותפלה, אפילו תלמיד לפני רבו יכול לגלות אף בשל ראש, וכן המנהג שלא ליזהר (ד"ע).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כז סעיף יא

(לח) ולא יתהפכו - ואם נתהפכו [ג] מדת חסידות הוא להתענות או [נא] לפדות בצדקה ואין להקפיד שלא יתהפכו אלא מה שמקיף את הראש ואת הקיבורת פ"א אבל מה שכורך אח"כ וכן מה שמשתלשל לפניו מהרצועה של תש"ר אין צריך להקפיד כלל שלא יתהפך לפי שאינו מעיקר המצוה ומ"מ [נב] משום נוי המצוה ראוי להפוך שיהיה השחור לצד חוץ אפילו בהמותר :

(לט) בין של יד וכו' - הנה בשל יד שהוא רואה כשהוא מניח יכול לראות שלא יתהפך לא הקשר ולא הרצועה ובשל ראש דאינו רואה כשהוא מניח סביב ראשו ימשמש היטיב בידו ממקום הקציצה בכל צד וירגיש אם מונחין כראוי [בי"ח] :

(מ) עד הטבור - הוסיף ע"ז לית לן בה :

(מא) או למעלה ממנו - ועיין בחידושי רע"א וכן בארה"ח דמסקי דשל ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה ובטור כתב עוד וי"א דשל ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור :

(מב) כאורך שעורה - היינו [נג] בקליפתה אבל בלא העוקץ שלה דיש בה עוקצין ארוכים מאד וי"א דדי ברוחב מאורך חטה ופחות מכשעורה [נד] ובמקום הדחק יש לסמוך ע"ז. וכתבו האחרונים דצריך ליזהר מאוד במקום כפל ההידוק שרגיל שהרצועה נתקמטה שם או שנפסקת עד שלא נשאר בה כשיעור :

(מג) מניחן וכו' - מפני שיש מכשירין ויש פוסלין אף בדיעבד כמבואר בב"י ע"כ הכריע כן :

(מד) כמות שהן - [נה] והאחרונים מסקי דאם פחת משיעור האורך בשל יד הנזכר לעיל בסעיף ח' יניח בלי ברכה ואם יש כדי לפשוט עד אצבע צרידה [נו] הכריכות אין מעכבין. ובאורך רצועות הש"ר כתב בארה"ח דדוקא אם יש חוץ ממה שמקיף הראש עכ"פ כשיעור שני טפחים הא לא"ה יניח בלא ברכה ולענין רוחב הרצועות השל יד והשל ראש החמיר ג"כ דאם לא היה רק כדי אורך החטה יניח בלי ברכה ע"ש. ולענין אם מהני לתקן ברצועות עיין לקמן בסוף סימן ל"ג ובמ"ב שם :

(מה) טוב להיותם וכו' - דכתיב וראו כל עמי הארץ וגו' וטוב שגם הקשר יהיה מגולה אבל אין נוהגין כן [א"ר] ובדיעבד [נז] אף אם היו מכוסים לגמרי יצא :

(מו) אין ד"א - שהתפילין הם דרך כבוד כדכתיב וראו כל עמי הארץ ואין ד"א להשוות עצמו לרבו ע"כ יכסה אותם בטליתו או בכובע :

(מז) אין להקפיד - ומ"מ לכתחילה [נח] טוב יותר לכסותם :

(מח) אם הם גלויים - פ"י שאם נקרעו בגדיו לית לן בה [נט] אבל אסור להניחן על הבגד וכנ"ל בס"ה :

6. יעשה קשר כמין דל"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל יד, להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל

ראש

נב ויעשונו כמין דלי"ת. מדברי רש"י בהקומץ (לה:) משמע שלא היתה נראית צורת דלי"ת בקשר אלא לצד חוץ לבד דאהא דאמר רב נחמן בר יצחק ונוייהן לבר פירש שהצד של הקשר שנראה בו הדלי"ת יהא נראה מבחוץ משמע דמצד פנים אינו נראה בו דלי"ת. ועכשיו נהגו לעשות הקשר בענין שהדלי"ת נראית משני צדדין ומיהו משמע שאין קפידא בדבר.

וזה לשון הר"י אסקנדרני ז"ל: "ויעשונו כמין דלי"ת כן כתוב בשימושא רבא והיכי עביד לה דעיין לתרתי רישי דרצועה וכו' פירוש שישים התפילין על ארכובתו ויחזרו הרצועות כלפי פניו ויקח הרצועה שמצד שמאלו בהיות התפילין נגדו על ארכובתו ויעשנה כעניבה ושל ימין יעשה בה כמו כן ומכניס העניבה השמאלית בשל ימין וכופל הרצועה מתחת העניבה שתי פעמים כי בזה תהא מלמטה צורת דלי"ת ממש מלבד הריבוע העליון ואם יכפול הרצועה פעם אחת בלבד תצא הקשירה מלמטה דמות שתי וערב על כן יכפלוה שתי פעמים ואז יקח הרצועה שמצד השני ומכניס אותה לתוך העניבה ותוחב ומהדק ויצא לו ממנו צורת דלי"ת עכ"ל.

וזה לשון א"ח תניח הבתים בין ברכיך מבחוץ ותקח הרצועה הימנית בידך הימנית והשמאלית בידך השמאלית ותזהר שתהיה מעט ארוכה מהימנית ותקח מדת ראשך בחוט ובסוף מדת ראשך תכפול שתי הרצועות וכשתכפול אותן תזהר שתצאנה ראשי הרצועות מבחוץ ולא מבפנים כנגד גופך עד שתחזיר ראש הרצועה מבחוץ כשהיה ואח"כ תשים הכפולה שבידך שמאלית תוך הכפולה שבידך הימנית ואח"כ תקח ראש הרצועה הימנית ותעבירנה תוך הכפולה של רצועת שמאל שיוצאת למעלה ותחזיר הרצועה למקומה וזאת ההעברה כדי שלא ישאר בקשר שתי וערב ואח"כ תעשה הקשר כעין דלי"ת פנים ואחור והרצועות עצמם יראו לך הדרך עכ"ל ובסמוך אכתוב לשון העיטור בזה:

יעשה קשר קטן כצורת יו"ד להשלים אותיות של שדי עם השי"ן שבבתים של ראש והדלי"ת שבקשר. כן פירש רש"י בהקומץ (לה:) אהא דאמרינן קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. ואף על פי שהתוספות (ד"ה אלו) והרא"ש (הל' תפילין סי' יב) והמרדכי (הל' תפילין יא:) וסמ"ג (שם קה:) כתבו דנראה דדלי"ת ויו"ד של תפילין לאו אותיות גמורות הן ולא חשיבי מאותיות השם סתם רבינו דבריו כדברי רש"י:

ויש שחותכין בסוף הרצועה אצל הקשר כצורת יו"ד. כן כתב הרא"ש בסדר תיקון תפילין. וזה לשון העיטור (הל' תפילין סוף ח"ד נט ע"ג) לרבינו האי קשר של תפילין שבראש מכניס רצועה בעניבה שיהא שתי רצועות שוין ומאריך רצועה של שמאל וכופל שתי רצועות למטה ונוייהן לחוץ ומכניס של שמאל בימין ולוקח רצועה של שמאל מלמטה ונותנה מלמעלה ומביא ראשי רצועות בימין ומכניס בעניבה של שמאל ומהדק ונעשה כעין דלי"ת נמצא רצועה ארוכה לימינו ושל יד מכניס רצועה בעניבה שיהא בית רצועה מימין לשמאל וכופל ראש רצועה מלמעלה ומאריך עליו ומוציאו משמאל ומחזירו מלמטה שלש

פעמים מימין לשמאל ומכניסו בעניבה כעין יו"ד עכ"ל וזה לשון הר"י אסקנדרני יכפול עור הרצועה וקושרו לבדו על השני ויכניס הקצה השני בתוך הקשר ונעשה יו"ד עכ"ל:

ונוהגים להעביר עור על הבית [של] יד לרוחב הזרוע וכו'. אהא דאמרינן בהקומץ (שם). מעברתא דתפילי הלכה למשה מסיני כתבו התוספות (ד"ה מעברתא) והרא"ש (סיי ז) והמרדכי (יא.) וסמ"ג (שם) והתרומה (סיי רח) שיש מפרשים דהיינו רצועה קטנה שמעבירין למעלה על תפילין של יד וכתבו שאין לפסלו משום בית החיצון שאינו רואה את האויר דלא מיקרי אינו רואה את האויר בכהאי גוונא אלא אם כן חיבר להם בית אחר ועוד דאינו רואה את האויר לא שייך אלא בתפילין של ראש שהם ארבעה בתים ושינה אחד מן הבתים ממקומם אבל בתפילין של יד שהן בית אחד לא.

וכן נמצא בתשובות הגאונים ומכל מקום כתב המרדכי שיש לספק בדבר. והרא"ש כתב שהאידינא נהגו לעשות כן ובסדר תיקון תפילין כתב שאין נראה לו פירוש זה והסופרים נהגו כן לפי שתפילה של יד גבוהה וקצרה ומשימין אותן תחת הבגדים ומתנדנדים ונפסדים ומתקלקלים על כן העבירו רצועה זו עליהן לחזקן עכ"ל והאידינא לא נהגו להעביר רצועה זו:

שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף נב

יכניס הרצועה תוך המעברתא, * (רלב) סט ויעשה קשר (רלג) כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל יד, להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל ראש. הגה: ונוהגים (רלד) להעביר עור על הבית של יד לרוחב הזרוע, ויהיה רחבו כרוחב הבית (טור). ולא יעשה הקשרים (רלה) אלא לאחר שעשה השי"ן מתפילין, ואח"כ יעשה הדלי"ת, ואחר כך היו"ד כסדר אותיות השם.

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף נב

(רלב) ויעשה קשר - וקשר של תפילין [רכג] הוא הלכה למשה מסיני ונראה שצריך לעשותו לשמה ולא יעשהו קטן [פמ"ג]:

(רלג) כמין ד' - ויש שעושין קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דלתי"ן משני צדדין רגלו של זה בצד ראשו של זה ועיין בספר תפארת אריה שהביא בשם תשובה מאהבה והסכים עמו לדינא דאלו העושים קשר של דלי"ת מכוון יותר לדינא. גם לא יעשה קשר העשוי להשמט אנה ואנה כמו שביארתי בבה"ל. כתב א"ר מעשה באחד שראה אחר חליצת התפילין שהותר הקשר ש"י והוריתי לחזור ולהניחן ולקרות ק"ש בלי ברכה דהא מצות תפילין כל היום עכ"ל וטעמו דלשיטת רש"י דס"ל דהיו"ד הוא הלמ"מ לא יצא עדיין ידי המצוה:

(רלד) להעביר - הטעם לפי שהתפילין ש"י משימין אותם תחת הבגדים ומתנדנדים ונפסדים ומתקלקלין לכך נהגו להעביר רצועה זו עליהן לחזקן ועכשיו באלו הארצות לא נהגו בזה [א"ר ע"ש]:

(רלה) אלא לאחר וכו' - ר"ל כן נכון לכתחלה ואי איתרמי שהותר הקשר ש"ר א"צ רק לתקנו ולא להתיר הש"י:

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף נב

* ויעשה קשר וכו' - עיין בפ"ת שהביא בשם בעל העיטור דמצוה שיהיה קשר ולא עניבה ע"ש. וחדשים מקרוב באו שעושין קשר שיוכל להשמט אותו אנה ואנה כדי למעט טרחה אם ירצו להקטינו או להגדילו ולא שפיר עבדי דקשר כזה לא עדיף מעניבה כנ"ל פשוט:

7. צריך לברך על התפלה של יד אחר הנחה על הקיבורת, קודם קשירתם, שקשירתם זו היא עשייתן רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ד הלכה ז

תפילין כל זמן שמניחן מברך עליהן ואפילו חולץ ולובש כמה פעמים ביום, וכל המצות כולן מברך עליהם קודם לעשייתן, לפיכך צריך לברך על התפלה ד של יד אחר הנחה על הקיבורת קודם ה קשירתן, שקשירתן זו היא עשייתן.

שולחן ערוך אורח חיים סימן כה סעיף ח

כל המצות מברך עליהם יב עובר לעשייתן (פ"י קודם, ויעבר את הכושי, (שמואל ב' יח, כג) פירושו רץ והקדים לפניו) <ז> לפיכך צריך לברך על התפלה של יד (כה) אחר הנחה על הקיבורת, (כו) קודם קשירתם, שקשירתם זו היא עשייתן. הגה: וכן בשל ראש, (כז) יג קודם [ז] שמהדקן בראשו (טור).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כה סעיף ח

(כה) אחר הנחה וכו' - [כא] דקודם לכן לכתחילה אין ראוי לברך דהוי קודם דקודם וצריך לקרב הברכה לעשיית המצוה בכל מה דאפשר:
(כו) קודם קשירתן - ובדיעבד [כב] יברך אפילו אח"כ דמצוה שיש לה משך זמן הוא בכולי יומא:
(כז) קודם שמהדקן - כי ההידוק הוא מצות הקשירה וצריך גם כן ליזהר שיהיה הברכה אחר שמונחים על הראש [כג] לא כאותן שמברכין בעודם בידם דא"כ הו"ל קודם דקודם. גם בשעת ברכה של תש"ר יראה [כד] שיהיה מכוסה ראשו בטלית ולא יברך בגילוי הראש:

8. יניח של יד תחלה, ויברך להניח תפילין, ואח"כ יניח של ראש ולא יברך כ"א ברכה אחת לשתייהם. הגה: וי"א לברך על של ראש על מצות תפילין

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ד הלכה ד

תפלה של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכבת של ראש מפני שהן שתי מצות זו לעצמה וזו לעצמה, וכיצד מברכין על של ראש מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין, ועל של יד מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין.

טור אורח חיים סימן כה

הלכות תפילין:

ואחר שנתעטף בציצית יניח תפילין מיד כדי שיהו מצויין לו בשעת ק"ש ותפלה דאמר רבי יוחנן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל ואמר עולא כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה זבח בלא נסכים אבל אם נפנה ונטל ידיו והניח תפילין וקרא ק"ש והתפלל כאלו בנה מזבח והקריב עליו כל הקרבנות שנא' ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחתך ה': וראיתי לא"א ז"ל שהיה מדקדק להניחם כשהיה מסדר הברכות והיה מסדרם זה אחר זה עד עוטר ישראל בתפארה ואז היה מניחם ומברך עוטר ישראל בתפארה לפי שהתפילין נקראין פאר שנא' פארך חבוש עליך ונקראים תפילין לשון פלילה שהן אות ועדות לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ודרשינן אלו תפילין שבראש: ויכוין בהנחתן שצונו המקום להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שזכור יציאת מצרים על ידי נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו שהוא יחיד בעולמו ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו ויניח של יד תחלה ויברך אקב"ו להניח תפילין ואח"כ של ראש ויברך אקב"ו על מצות תפילין אע"פ שרב אלפס פסק שאין לברך על שתיהן אלא ברכה אחת שהיא להניח אא"כ יפסיק ביניהן בדיבור שאז מברך על של ראש על מצות תפילין וכ"כ רש"י והרבה מהמחברים וא"א ז"ל הסכים שיש לברך שתי ברכות אף בלא הפסק ואם הפסיק בדבור חוזר ומברך על של ראש להניח וגם על מצות תפילין ומברך עליהן משעה שמתחיל להניחם עד שעה שמהדקן בראשו ובזרועו ולא יפסיק ביניהם לדבר אפי' לענות אמן יהא שמיה רבא מברך וקדושה ואם דיבר עבירה היא בידו וצריך לחזור ולברך כדפרישית: וראיתי לא"א ז"ל שמיד אחר שקשר של יד על הזרוע היה מניח של ראש קודם שהיה כורך הרצועה סביב זרועו שהיה אומר כיון שברכה שניה חוזרת גם על של יד ומטעם זה אין להפסיק ביניהם יש למעט ההפסק בכל מה שיוכל והכריכה סביב הזרוע אינה מן המצוה הילכך טוב לאחר אותה עד לאחר שיניח ש"ר וכל שעה שמניחם ביום מברך ואפי' נשמטו ממקומם וממשם תץש בהם להחזירם למקומם צריך לברך:

ה ויברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין ואח"כ של ראש ויברך על מצות תפילין. בסוף פרק הקומץ (שם) אמר רב חסדא סח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך סח אין לא סח לא והא שלח רב חייא בריה דרב הונא משמיה דרבי יוחנן על תפלה של יד אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין ועל תפלה של ראש אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין אביי ורבא דאמרי תרווייהו לא סח מברך אחת סח מברך שתיים.

ופירש רש"י סח מברך שתיים כדשלח רב חייא לא סח אין מברך אלא על של יד בלבד.

וכן נראה שהוא דעת הרי"ף וכן פסק הרמב"ם (תפילין פ"ד ה"ה).

אבל התוספות (מנחות לו. ד"ה לא סח) כתבו שר"ת פירש לא סח מברך אחת על של ראש על מצות תפילין סח מברך שתיים על של ראש שצריך לחזור ולברך להניח וכן כתב בשימושא רבא (ד"ה וכשמניח). וכתב סמ"ג (עשין כב קה ע"ג) שמצא בילמדנו (תנחומא ס"פ בא) כדברי ר"ת ולא כדברי המפרשים לא סח מברך אחת כלומר יוצא בברכה שבירך על של יד אע"פ שישנו בירושלמי (ברכות פ"ט ה"ג) תלמוד שלנו עיקר עכ"ל.

וכן כתב הרא"ש (הלי' תפילין סי' יד) דכדברי ר"ת מסתבר שעיקר תיקון הברכות כך היתה בתחלת הנחתה תיקנו לברך להניח וקאי נמי על של ראש וכשמניח של ראש מברך על מצות שזו היא גמר המצוה הילכך אם סח והסיח דעתו צריך לחזור ולברך גם להניח וכן אם מניח תפילין של ראש לבדו יברך שתיים וכתב שרוב הגאונים הסכימו כן וכתב עוד שבילדותו היה מברך ברכה אחת משום דכיון דפליגי ביה רבוותא טוב יותר שלא לברך דברכות אינן מעכבות (ירושלמי ברכות פ"ב ה"א) ממה שיברך ברכה לבטלה עד שלמד מנחות ונראה לו לפום ריהטא דגמרא שיש לברך שתי ברכות וכן היה נוהג הרי"מ ע"כ:

והאגור (סי' לו) כתב וזה לשונו ואני המחבר מצאתי בספר הזוהר בפרשת פינחס מאמר דרבי שמעון בן יוחאי דאין לברך על שניהם אלא ברכה אחת וזה לשונו אמר רבי שמעון תפילין אינון על מוחא לקבל זכור ותפילין דדרועא שמאלא על לביה לקבל שמור ומה זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו אף הכא ברכה אחת לתרווייהו ולא צריך לאפרשא בשהייה בעלמא בין דא לדא כמה דאוקמוה ואני תמהתי על הני רברבי החולקים על רבי שמעון בן יוחאי אם היה שידעו מאמר זה ומכל מקום העולם נוהגים לברך שתיים עכ"ל.

ואיני יודע למה תמה על זה יותר מכמה דינים שמצינו שכתב רבי שמעון בן יוחאי בספר הזוהר היפך ממסקנא דתלמודא ואין הפוסקים כותבים אלא מסקנא דתלמודא וטעמא משום דאפילו אם היו יודעים דברי רבי שמעון בן יוחאי לא הוו חיישי להו במקום דפליג אתלמודא דידן והמפרשים דלעולם צריך לברך שתיים משמע להו דבהדיא קאמר תלמודא הכי ולפיכך פסקו כן כל שכן שבימי הפוסקים עדיין לא נגלה ספר המאור הקדוש בעולם ועוד שאין המאמר ההוא מכריע שלא לברך אלא ברכה אחת דהא אפשר דאיהו נמי סבר דמברך שתיים ומה שכתב אף הכא ברכה אחת לתרווייהו היינו לומר דברכת להניח קאי נמי אשל ראש ומשום הכי אין להפסיק ביניהם:

והרב מהר"י ן' חביב כתב ששמע מקובלים אומרים שמצאו בספר הזוהר שאסור לברך שתיים ושהראו לו רבים מהם אותם המאמרים וראה שאין בהם עזר כל כך לקיים מה שאומרים בשם שמקובל אחד הראה לו מאמרים שאפשר לקיים מהם שראוי לברך שתיים והוא ז"ל כתב שהיה נוהג לברך שתיים כדברי ר"ת ולהציל עצמו מספק ברכה לבטלה היה אומר אחר הברכה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואע"פ שאין משיבין את הארי אין דבר זה נראה בעיני שיביא האדם עצמו לידי ספק ברכה לבטלה ויסמוך על שיאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

וכתב הר"ן בסוף ראש השנה (יא. ד"ה שאלו) בשם הרז"ה (המאור יב. סוד"ה ואני אומר) דהיינו טעמא דאמרינן סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו משום דאע"ג ששתי מצות הן כיון דכתיב (שמות יג ט) בתפילין של יד ושל ראש והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך צריך זכירה שיהא תוכף תפילה של ראש לתפילה של יד כדי שתהא הויה אחת לשתיים ואם הסיח דעתו והפליג בדברים ביניהם עבירה היא בידו לפיכך חוזר ומברך ברכת תפילה של יד וממשמש בתפילין של יד ומחזק את הקשר ועוד מברך ברכה שניה על של ראש ותוכף שתי המצות זו לזו עכ"ל.

והרשב"א כתב בתשובה (ח"א סי' קנו ותתט וח"ה סי' יא) כדברי קצת הגאונים והר"י שאמרו שאין מברכין אלא ברכה אחת על שתיים אנו נוהגים עד כאן וכן הלכה מאחר שהר"י והרמב"ם ז"ל מסכימים בכך וכל שכן שרש"י והרשב"א סוברים כן וכן נהגו העולם שלא לברך אלא ברכה אחת לבד :

שולחן ערוך אורח חיים סימן כה סעיף ה

(טו) ו יכוין בהנחתם שזונו הקב"ה (טז) להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב, ועל הראש כנגד המוח, כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו, שהם מורים על יחודו, ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח, וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור הבורא וימעיט הנאותיו. ז <ד> ויניח של יד (יז) [ג] תחלה, (יח) ויברך [ד] להניח (יט) ח תפילין, ואח"כ יניח של ראש ולא יברך כ"א ברכה אחת לשתיים. הגה: וי"א לברך על של ראש (כ) ט על מצות תפילין, אפילו לא הפסיק בינתיים (הרא"ש הלכות תפילין) (וכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין [ה] שתי ברכות. * (כא) וטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה, י ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד) (מהר"י בן חביב, אגור סימן ל"ח).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כה סעיף ה

(טו) יכוין בהנחתם - כתב הב"ח בסימן ח' טעם לזה מדכתיב והיה לך לאות על ירך וגוי' למען תהיה תורת ד' בפיך כי ביד חזקה הוציאך וגוי' יורה כי עיקר המצוה וקיומה תלויה בכונה שיכוין בשעת קיום המצוה וכתב הפמ"ג דמ"מ בדיעבד אפילו אם לא כיון רק לשם מצוה בלבד יצא :

(טז) להניח ד' פרשיות - [יד] ויש נוהגים מחמת זה לקרות הארבע פרשיות לאחר הנחת תפלין היינו קדש והיה כי יביאך דשמע והיה אם שמוע בלא"ה קורין כל ישראל בשעת ק"ש. ובתפלין דר"ת יאמר כל הד' פרשיות. ומנהג יפה הוא [ארה"ח]:

(יז) תחלה - [טו] דכתיב וקשרתם וגו' והדר והיו לטוטפות וגו' :

(יח) ויברך - ר"ל קודם ההידוק וכדלקמן :

(יט) תפילין - הלמ"ד [טז] בדגש :

(כ) על מצות - בפת"ח תחת הוא"ו שהוא לשון יחיד ולא יאמר בחול"ם שהוא לשון רבים שהרי לא ניתקנה ברכה זו כ"א לתש"ר בלבד כמו שיתבאר בסימן כ"ו [כן הכריעו [יז] רוב האחרונים דלא כט"ז]:

(כא) וטוב לומר - משום חשש ספק ברכה לבטלה כמש"כ בסימן ר"ו ולא שהוא ספק גמור דא"כ איך יברך מספק ברכה לבטלה ויסמוך על שיאמר בשכמל"ו אלא דאנן בני אשכנז סבירא לן להלכה כדעת ר"ת רק [יח] לרווחא דמילתא להוציא עצמינו מידי כל פקפוק נוהגין לומר בשכמל"ו. ויזהר [יט] מאוד שלא לומר ברוך שם רק אחר שיהדק הש"ר על ראשו כראוי דאל"כ יהיה הפסק בין הברכה להנחה ויהיה ברכה זו לבטלה בודאי וצריך לחזור ולברך והעולם נכשלין בזה :

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כה סעיף ה

* וטוב וכו' - עיין בביאור הגר"א שפסק כהמחבר ובחידושי רע"א כ' עצה שיכוין בעת ברכת להניח אם הלכה כשיטת רש"י אני מכוין שלא לצאת בברכת להניח על השל ראש והוי זה כסח ויוכל לברך על של ראש [ואין זה בכלל גורם ברכה שאינה צריכה דהא מוכרח לעשות כן מפני ספיקא דדינא ועוד טעמים אחרים כמו שכתב בארה"ח] וכבר קדמו העולת תמיד וכפי מה שביאר הפמ"ג את דבריו ובארה"ח משמע ג"כ שמסכים לעצה זו אך בפמ"ג ראיתי שמסיים ע"ז ואין לנהוג כן ואולי טעמו כדי שלא ירגיל האדם את עצמו לפקפק אחר מנהגן של ישראל שנתייסד ע"פ שיטות הרבה מהראשונים :

9. אסור להפסיק בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש, ואם הפסיק, מברך על של ראש : על מצות תפילין. הגה : ולדידן דנוהגין לברך שתי ברכות אף אם לא הפסיק, צריך לחזור ולברך על של ראש להניח גם על מצות

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ז הלכה ו

מי שבירך להניח תפילין וקשר תפילין של יד אסור לו לספר ואפילו להשיב שלום לרבו עד שיניח של ראש, ואם שח הרי זו עבירה וצריך לברך ג ברכה שנייה על מצות תפילין ואחר כך מניח של ראש.

בית יוסף אורח חיים סימן כה

ט ולא יפסיק ביניהם לדבר גם זה שם (מנחות לו.) תנא סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה. ופירש רש"י סח בין תפלה לתפלה ולא בירך על של ראש אלא סמך על ברכה ראשונה. וכתבו התוספות (שם ד"ה עבירה) מתוך פירושו משמע דאם סח ובירך שרי וליכא איסורא אלא אדרבה מצוה ושכר ברכה. ואין כן דעת כל הפוסקים אלא בכל ענין אסור לדבר אפילו חוזר ומברך :

שולחן ערוך אורח חיים סימן כה סעיף ט

(כח) יד אסור להפסיק (כט) בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש, * (ל) ואם הפסיק, מברך על של ראש : על מצות תפילין. הגה : * (לא) ולדין דנוהגין לברך שתי ברכות אף אם לא הפסיק, צריך (לב) לחזור ולברך על של ראש טו להניח גם על מצות (ד"ע).

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כה סעיף ט

(כח) אסור להפסיק - אפילו בדיבור של מצוה [כה] כגון להשיב שלום לרבו וכל כה"ג כי גורם ברכה שאינה צריכה. ואפילו לאותן המניחין [כו] תפילין בחוה"מ בלי ברכה או המניחין תפילין דר"ת אחר שחלץ תפילין דרש"י או [כז] שחלץ תפילין ע"מ להחזירן דהרמ"א בסי"ב פסק דא"צ לחזור ולברך כשמניחן אח"כ אפ"ה עבירה היא להסיח ביניהן דלכתחילה בעינן שיהיו סמוכין ותכופין זה לזה דכתיב והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך שיהא הוייה אחת לשתייהן :

(כט) בדיבור - ואפילו [כח] בלשון הקודש ולכתחילה אסור [כט] אפ"י להפסיק בשתיקה אם שוהא הרבה שלא לצורך אפילו [ל] לא הסיח דעתו. ואפ"י [לא] לרמוז בעיניו ולקרוץ באצבעותיו בין התש"י ובין התש"ר ג"כ יש ליזהר לכתחילה. אם הניח תפילין של יד בבית זה ותש"ר בבית אחר והיה דעתו לזה עיין לעיל בסימן ח' ס"ג ומ"ב שם לענין טלית [לב] וה"ה לענינינו :
(ל) ואם הפסיק - אפילו [לג] בשוגג :

(לא) ולדין דנוהגין וכו' - כי הטעם שאנו מברכין שתי ברכות על תפילין ולא די בברכת להניח לבד הוא שאנו סוברין דעיקר תיקון הברכות אלו כד היתה בתחלת הנחתם תקנו לברך להניח וקאי נמי על ש"ר וכשמניח הש"ר ומהדקו מברך נמי על מצות שזו היא גמר המצוה הילכך ממילא אם סח והסיח דעתו צריך לחזור ולברך גם להניח על הש"ר [הרא"ש] :

(לב) לחזור ולברך - ונכון [לד] שימשמש אז בשל יד להזיזו ממקומו ויחזק הקשר ובזה תחזור ברכת להניח גם על הש"י ודומה כאלו הניח עתה הש"י והש"ר תכופים זה לזה [לה] ואם בירך בלא משמוש ימשמש אחר הברכה ועיין בבה"ל מה שכתבנו בשם הגרע"א בזה :

ביאור הלכה על שולחן ערוך אורח חיים סימן כה סעיף ט

* ואם הפסיק - פשוט דבין אם ההפסק היה ע"י דבור או ע"י היסח הדעת בלבד וכ"ש הוא ע' במ"א סימן ח' סק"ד ושיעור ההפסק דע"י דיבור הוא אפילו ע"י תיבה אחת ממה שכתב הרא"ש בה"ק דאם ענה אמן בינתיים על איזו ברכה ששמע שצריך לחזור ולברך ועיין בח"א בכלל ה' שמסתפק על הפסק תיבה אחת או ב' בין הברכה לעשיית אותה דבר אם הוי הפסק ותימא שלא שם לבו לדברי הרא"ש אלו. כתב הבה"ט אם הניח תפילין של יד וכשבא להניח של ראש קודם שהגיע הקציצה בבשר אחר שהגיע לאויר הראש הפסיק בדיבור אי אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא לענין זה עיין בהלק"ט ח"ב סימן מ"ב. ועיין בארה"ח שהשיג עליו בראיה ברורה דכל שלא הידק לא נגמר המצוה וכן כתב בספר עיקרי דינים בשם תפלה לדוד. עוד כתב בבה"ט בשם הלק"ט מי שהניח תפילין של יד וכרך ג' כריכות העליונות ולא בירך וסח בינתיים מברך שתים כיון דברכות אינן מעכבות מיקרי שפיר סח בין תפלה לתפלה ומברך שתים והשיג ע"ז ג"כ הארה"ח דהא אם לבש ט"ק ולא בירך ואח"כ לבש הט"ג יכול לברך ברכה אחת על שניהם כמ"ש בשו"ע [סימן ח' סעיף י] וה"ה בזה חוזר ברכת להניח גם אש"י הקודמת וא"צ לברך רק ברכה אחת להמחבר ע"ש :

* ולדין דנוהגין וכו' - עיין במ"ב בס"ק ל"ב לענין משמוש ודע דהגרע"א מסיק בחידושו דבסח יברך תחלה על ש"ר על מצות ואח"כ ימשמש בש"י ויחזק הקשר ויברך להניח ובזה יצא ידי שיטת רש"י ור"ת ע"ש :